

УДК 342.34

Катерина Бондарева,асистент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету
Київського національного університету культури і мистецтв

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВА ТА ЙОГО ІНСТИТУТІВ У ТОТАЛІТАРНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМАХ

У статті досліджується специфіка правової інституціоналізації тоталітарних політичних режимів. Автор аналізує роль права та його трансформації в умовах тоталітарних режимів, характер правового регулювання, функції права, а також правові засоби відтворення основних ознак тоталітарних режимів.

Ключові слова: *правова інституціоналізація, правове регулювання, функції права, тоталітаризм, політичний режим, законодавство.*

Активні правові та політологічні дослідження тоталітарних режимів почалися приблизно з середини минулого століття. Справді, необхідність звернення до правових аспектів інституціоналізації політичних режимів як невід'ємної складової загального наукового аналізу форми держави порушує питання про типологізацію політичних режимів, а також про визначення тих фундаментальних ознак, механізмів та інститутів, які дозволяють не лише сформуватись тому чи іншому політичному режиму, а й відтворювати свої визначальні властивості як на рівні організації і функціонування власне системи державної влади, так і у процесі взаємодії з суспільством (незалежно від того, чи йдеться про реальне громадянське суспільство, чи лише про так зване «прото-громадянське суспільство»). З огляду на свою теоретичну і практичну амбівалентність, адже поняття «політичний режим» може виступати предметом досліджень як юридичної, так і політичної науки, методологічно доцільно виділити правовий аспект, який дозволяє через аналіз правових інститутів, тенденцій та закономірностей розвитку права, його ролі у розвитку держави і суспільства охарактеризувати специфіку того чи іншого політичного режиму, обґрунтувати його значення як одного з предметів сучасної юридичної науки.

Актуальність звернення до питань трансформації права та його функцій у тоталітарних політичних режимах зумовлюється декількома причинами.

По-перше, загальний аналіз функцій

права переконливо засвідчує, що процес його впливу на ті чи інші типи суспільних відносин не можна досліджувати у відриві від того, про яку саме державу і про яке суспільство йдеться у тому чи іншому конкретному випадку. Справді, навіть виходячи з найбільш загальної дефініції функцій права як «фундаментальної юридичної категорії, сутність якої полягає у тому, що вона відображає внутрішню притаманну праву властивість, яка діяльнісно реалізується і зумовлюється його сутністю як важливого феномена суспільного буття та розкривається як система взаємопов'язаних напрямів його впливу на соціальну реальність, що спричиняється об'єктивно існуючими у державно організованому суспільстві інтересами й потребами» [1], не можна сперечатися з тим, що ці функції безпосередньо залежать від того загального державного і суспільного середовища, у якому вони реалізуються. З цього погляду необхідно наголосити, що функції права у демократичних політичних режимах вже ставали предметом цілої низки цікавих і змістовних правових розвідок. Натомість специфіка функціонування права у тоталітарних політичних режимах є малодослідженою, що істотно впливає на актуальність та значущість проведення подібних досліджень.

По-друге, актуальності вивчення функціонування права у тоталітарних політичних режимах додає й той факт, що до останнього часу тоталітарний режим розглядався переважно як своєрідна «патологія демократії», що автоматично нада-

вало йому другорядного значення. Однак, як засвідчує юридична наука, тоталітарний режим — це цілком специфічна форма взаємодії суспільства і держави (що включає у себе потужну правову складову), яка не може бути витлумачена лише як певне спотворення демократії або як «недодемократія» [2]. У результаті чого актуалізується питання про характеристику тих правових інститутів, які дозволяють цьому типу політичних режимів зберігати свою стабільність та відтворювати свої ознаки.

По-третє, говорячи про зв'язок суспільного середовища і держави — з одного боку, та права — з іншого (про це чітко пишуть О. Петришин та М. Цвік [3]), слід погодитися з тим, що не тільки право виступає своєрідним «внутрішнім творцем» держави і суспільства, а й саме це право зазнає впливу з боку держави. Більше того, у багатьох випадках цей вплив може бути настільки потужним, що він суттєво деформує право (а разом з ним і правову свідомість, що дозволило В. Мушинському застосовувати таке поняття, як «сутінки тоталітарної свідомості» [4]), надає йому непритаманних властивостей, перетворює його на інструмент узурпації влади, пригнічення громадян та абсолютизації державного свавілля. При цьому зовнішньо легальні правові інститути втрачають свою легітимність в очах громадян, що змінює як саме право, так і його функції. У цьому сенсі вельми важливим та актуальним видається вивчення тих тенденцій в процесі правової інституціоналізації політичних режимів, які дозволяють зафіксувати набуття тим чи іншим політичним режимом небезпечних ознак тоталітарного режиму. Дійсно, як справедливо зазначає В. Ковальчук, «ситуація незбігу легітимності та легальності характерна лише для недемократичних режимів» [5]. Але саме це твердження, яке видається незаперечним, змушує більш глибоко аналізувати специфіку розвитку права та правових інститутів, які зрештою стають основою для наукової оцінки та типологізації політичних режимів.

Таким чином, ставлячи загальною метою нашої статті дослідження трансформацій права та його функцій у тоталітарних політичних режимах, ми повинні розв'язати такі завдання: а) надати правове визначення поняття тоталітарного по-

літичного режиму; б) окреслити основні властивості взаємодії права, держави і суспільства в умовах тоталітарних політичних режимів; в) визначити специфіку функціонування права у тоталітарних політичних режимах, окреслити механізми «інструменталізації права», що застосовуються тоталітарною державою.

Серед вітчизняних фахівців на феномен трансформації функціонування права в умовах різних типів правових режимів одним із перших звернув увагу О. Скрипнюк, який, досліджуючи феномен правової, соціальної і демократичної держави, зазначив, що спосіб взаємодії держави і суспільства істотним чином впливає на те, яку роль у цьому процесі відіграє право, яке може або сприяти забезпеченню народовладдя і прав людини, або навпаки — виступати своєрідною ширмою для політичного режиму, який має на меті узурпацію влади, спотворення ідеї представництва, а також всіх тих принципів та цінностей, на яких засновується розвиток демократичної, соціальної і правової держави. При цьому право, з одного боку, формально закріплює певний статус людини і громадянина (але, насправді, такий статус виявляється лише фікцією), а з іншого — руйнує будь-які основи для розвитку громадянського суспільства (як приклад згаданий вище дослідник наводив право та правову систему Третього рейху) [6].

Утім, для того щоб з'ясувати не лише характер та наслідки трансформації системи функцій права у тоталітарних політичних режимах, а й охарактеризувати загальні властивості їх правової інституціоналізації, необхідно більш чітко визначити сам зміст поняття тоталітарного політичного режиму. Наразі ми цілком свідомо говоримо про правову інституціоналізацію тоталітарних політичних режимів (на думку цілого ряду сучасних дослідників, тоталітарні політичні режими інституціоналізуються не у правовий, а у силовий або насильницький спосіб), оскільки тоталітарна влада ніколи остаточно не відмовляється від права. Це дозволяє окремим дослідникам навіть вживати таке поняття, як «тоталітарне право» [7]. Більше того, тоталітарні держави мають не тільки конституції, а й розвинену систему законодавства, яка покликана стабілізувати даний політичний режим, посилювати його, не допускати появи будь-яких тенденцій, які б

могли послабити рівень концентрації або сили цього політичного режиму. Справді, у разі тоталітарних політичних режимів, ми ведемо мову про певні спотворення права. Однак аналіз зазначеного процесу інструменталізації права і становить інтерес для юридичної науки не тільки у теоретичному, а й у практичному аспектах.

Серед найважливіших ознак тоталітарних політичних режимів, як правило, називають наявність всеохоплюючого партійного контролю партії-гегемона над всією сферою державного управління та суспільного життя [8]. Відповідно до теорії Р. Арона, тоталітарна влада постає як сукупність чотирьох тісно пов'язаних ознак: партійна монополія, ідеологічна монополія, домінування силових та репресивних методів регулювання, максимальний контроль над суспільним життям [9]. Для Х. Арндт тоталітарна держава — це поєднання тоталітарної пропаганди, тоталітарної організації і тоталітарного панування. Причому, з погляду організації системи державної влади та державного управління, Г. Арндт характеризувала тоталітарну державу як безформну, оскільки лише така держава дозволяє послідовно дотримуватись «принципу вождизму» [10]. Не заглиблюючись більш детально у різноманітні політологічні тлумачення феномена тоталітарного політичного режиму, звернемося лише до тих дефініцій, які наразі застосовує сучасна теорія держави і права.

На думку російського дослідника Р. Макуєва, будь-який тоталітарний політичний режим (незалежно від його різновидів) має такі ознаки: тотальне (глобальне) втручання у всі сфери суспільного життя, ідеологізація суспільства, зазіхання на безмежну владу; нетерплячість до будь-яких інших поглядів та ідей; всезагальний державний контроль над економікою, політикою, культурою, ідеологією, релігією, засобами масової інформації, освітою, особистим життям; формування державної влади бюрократичними засобами; панування однієї партії, зрощування державного та партійного апаратів; домінування в управлінні державою методів насилля та військово-поліцейського терору; безконтрольність влади з боку суспільства та концентрація всієї повноти влади в одному центрі [11]. Ще більш деталізовану систему

ознак тоталітарних політичних режимів надають В. Кулапов та О. Малько (всього ці автори вказують на 14 ознак таких політичних режимів). Але, у найбільш загальному плані вони схильні тлумачити тоталітарні політичні режими як такі, що «характеризуються абсолютним контролем держави над всіма сферами суспільного життя, повним підкоренням людини політичній владі та панівній ідеології» [12]. На думку вітчизняного дослідника І. Процюка, тоталітарний режим є найбільш жорсткою формою недемократичного режиму, що характеризується крайніми проявами авторитаризму, а саме: а) народ повністю відсторонюється від державної влади, яка формується без фактичної участі народу і не контролюється ним; б) держава прагне до глобального панування над усіма сферами суспільного життя, державного контролю в економіці, політиці, культурі, засобах масової інформації, особистому житті тощо; в) особистість знецінена, вона виступає як засіб для досягнення державних цілей; г) панування принципу «дозволено тільки те, що прямо передбачено законом»; г) ідеологічною одноманітністю, застосуванням засобів соціальної демагогії; д) відкритим застосуванням державою збройного примусу відносно суспільства» [13].

Як бачимо, незважаючи на різну номенклатуру ознак тоталітарного політичного режиму, а також на різні теоретико-методологічні підходи щодо їх інтерпретації, можна виділити певне змістовне ядро, яке об'єднує всі наведені вище дефініції і дозволяє стверджувати про необхідність правового закріплення певних інститутів (наприклад, інститут провідної ролі певної політичної партії, інститут моноідеологізму, концентрація реальних владних повноважень в одному центрі, обмеження прав і свобод людини і громадянина тощо). Утім, перш ніж переходити до аналізу конкретних засобів правової інституціоналізації тоталітарних політичних режимів, варто звернути увагу на один принциповий аспект, на який вказує переважна більшість сучасних вчених. Йдеться про те, що процес спотворення функцій права та його сенсу часто пов'язується зі зміною загального способу співвідношення між правом і політикою, що спричиняє появу принципово нових форм політичної злочинності [14].

Справді, говорячи про співвідношення права і політики за умов різних типів політичних режимів, слід зазначити, що цей критерій часто застосовується для загального визначення типу політичного режиму. Зокрема для демократичних політичних режимів діє правило пріоритету права. Відомий вітчизняний теоретик і дослідник М. Цвік описував це співвідношення таким чином: «У співвідношенні політики і права провідна роль належить праву. Суб'єкти політики повинні будувати свою діяльність не на основі якихось міфічних «власних» «політичних» принципів, а відповідно до принципів, що втілені у праві... право визначає напрями і законні форми здійснення як внутрішньої, так і зовнішньої політики. Політична діяльність повинна здійснюватися у правових формах, через реалізацію права, утвердження його верховенства над політичною владою» [15].

На відміну від цього, у тоталітарних режимах право перетворюється на засіб реалізації політичної волі, а його принципи стають похідними від принципів політичної доцільності та політичної (або будь-якої іншої) боротьби. Тому процес інституціоналізації тоталітарних режимів з необхідністю передбачає розбудову такої системи відносин між політикою і правом, коли перша стає одночасно і джерелом і творцем останнього. Не викликає сумніву, що початковим кроком на цьому шляху є заперечення принципу верховенства права. Нагадаємо, що верховенство права як фундаментальний принцип права у правовій і демократичній державі означає, що саме право не тільки не підпорядковується політичній волі держави, а навпаки — детермінує цю волю, встановлює для неї межі та забезпечує гарантії невідчужуваності фундаментальних прав і свобод людини і громадянина. Подібне тлумачення принципу верховенства права можна знайти як у вітчизняних, так і у зарубіжних юристів. Зокрема, як доводить С. Погребняк, принцип верховенства права «являє собою похідну від загальних засад права; як ціннісний сплав ідей справедливості, рівності, свободи і гуманізму верховенство права формує відповідний образ правової системи і визначає ті умови, що дозволяють перетворити цей образ на реальність» [16]. На думку А. Зайця, роль принципу верховенства права полягає у тому, що завдяки йому

не лише актуалізуються внутрішні властивості права, а й визначається його роль у регулюванні суспільних відносин та розвитку державної влади [17]. Схожі аргументи наводить і вітчизняний фахівець Р. Гринюк [18]. Водночас, як писав В. Селіванов, саме принцип верховенства права дозволяє «відгородити індивіда від свавілля державної влади та її органів й піднести людину над державою» [19]. З іншого боку, принцип верховенства права, як аргументує О. Петришин, передбачає чітку відмову від тлумачення права лише як «наказу держави» та його сприйняття як «продукту суспільства, насамперед взаємовідносин між соціалізованими індивідами, які набувають загальної значимості зі всіма її публічно-владними атрибутами» [20].

Таким чином, першою й одночасно фундаментальною трансформацією права в умовах тоталітарних політичних режимів є радикальна зміна його співвідношення з державою. Якщо для всіх інших типів політичних режимів право частково (для авторитарних режимів) або суцільно (для демократичних режимів) височіє над державою і зумовлює спрямованість її діяльності та методи реалізації зазначеної діяльності, то в умовах тоталітарних режимів право стає лише інструментом держави для нав'язування суспільству і людині своєї волі (зазначене заперечення принципу автономності суспільства і громадянина стало одним із головних аргументів для цілого ряду дослідників щодо невизнання можливостей існування громадянського суспільства в умовах тоталітарних режимів). Через це право втрачає цілий ряд ознак (наприклад воно вже не може тлумачитись як міра справедливості і свободи), його базові принципи спотворюються, всі функції права концентруються навколо реалізації єдиної мети, а саме — забезпечення інтересів тоталітарної влади.

Однак, крім загальної парадигмальної зміни співвідношення в системі «право—державо—суспільство», яка є основою для будь-якого загальнотеоретичного державно-правового аналізу феномена тоталітаризму і тоталітарної держави, розвиток тоталітарних політичних режимів супроводжується формуванням специфічної системи права та правових інститутів, які на нормативному рівні утверджують основи тоталітарної держа-

ви. На прикладі нацистської держави це переконливо демонструє В. Баєв [21].

Вище ми вже вказували на базові ознаки тоталітарних режимів. Однією з основних ознак такого режиму є правове закріплення однопартійної системи та незаперечного домінування однієї ідеології. Зокрема, якщо звернутися до аналізу Конституції СРСР 1977 р., то можна чітко вказати на ст. 6, яка була сформульована таким чином: «Руководящей и направляющей силой советского общества, ядром его политической системы, государственных и общественных организаций является Коммунистическая партия Советского Союза. КПСС существует для народа и служит народу. Вооруженная марксистско-ленинским учением, Коммунистическая партия определяет генеральную перспективу развития общества, линию внутренней и внешней политики СССР, руководит великой созидательной деятельностью советского народа, придает планомерный научно обоснованный характер его борьбе за победу коммунизма».

Звісно, сам феномен однопартійності ще не є свідченням тоталітарного політичного режиму, оскільки як така однопартійність практикувалась і в авторитарних державах. Як приклад сучасних однопартійних країн можна навести Кубу, КНР, КНДР, Лаос, Туркменістан. У минулому періоді однопартійності переживали такі держави, як Бенін (1975—1990), Ангола (1975—1991), Гана (1964—1966), Судан (1971—1985), Ефіопія (1984—1991), Алжир (1962—1989), Румунія (1947—1989), Монголія (1921—1990), Албанія (1944—1991), Болгарія (1946—1990), Норвегія (1942—1945), Парагвай (1947—1962), Португалія (1933—1974) тощо (причому зазначена однопартійність могла мати ознаки соціалістичної, ісламської, фашистської однопартійності). Насправді, специфічною властивістю тоталітарних політичних режимів є поступове зрощування між партійною і державною владою, коли поряд із державною вертикаллю влади утворюється альтернативна партійна ієрархія. Причому остання набуває домінуючого становища. У результаті чого держава стає інструментом реалізації партійних цілей і завдань. Те саме відбувається і з правом, коли встановлюється чіткий односторонній зв'язок «партія—держава—право». Тобто партія визначає

спрямованість розвитку держави, яка, у свою чергу, використовується для творення необхідного партії-гегемону права і відповідних правових норм.

Наступною важливою ознакою тоталітарної держави є нівеляція прав людини, нищення незалежності судової влади та набуття правоохоронними органами каральних функцій. Якщо звернутися до історії нацистської Німеччини, варто згадати, що ще у 1939 р. було засновано особливий підрозділ Верховного суду, який здійснював пред'явлення позову в обхід судів нижчих інстанцій. Водночас слід зазначити, що під час Другої світової війни сотні тисяч громадян Третього рейху були засуджені за інакомислення, за небажання підтримувати війну або за критику на адресу націонал-соціалізму. Причому станом на початок 1945 р. кількість злочинів, які були віднесені владою до категорії «державних злочинів» зросла на понад 40%. Так само зросла і загальна кількість страт (з 926 в 1940 до 5336 в 1943). А у 1942 р. зникла остання ознака незалежності суддів, коли стало стандартною практикою визначати результат справи до початку суду. Водночас у 1942 р. було засновано Народний трибунал на чолі з Роландом Фрейслером, що займався особливо небезпечними державними злочинами і став пародією на законність, адже під час засідання обвинувачений повинен був доводити свою невинність, а захист перетворювалася на фарс. За цієї причини, на думку багатьох фахівців з історії права, з появою Народного трибуналу юридична система нацизму повністю відкинула останні ознаки якої-небудь законності. Результатом цих процесів інституціоналізації тоталітарного режиму стає, з одного боку, нищення системи охорони прав і свобод людини і громадянина (адже як суди, так і інші правоохоронні органи перетворюються на механізми обмеження прав громадян і насилля), а з іншого — спотворення змісту самих цих прав і свобод громадян.

Останнє положення дозволяє зробити крок до визначення наступного елемента в системі загальної трансформації права в умовах тоталітарних політичних режимів. Формально законодавство тоталітарної держави містить у собі норми, які встановлюють цілий ряд прав громадян. Утім зазначена формально-юридична наявність законодавчо закріплених прав

громадян не може бути витлумачена як інститут прав людини у точному значенні цього терміна, оскільки у тоталітарних режимах ці права, по-перше, є завжди обмеженими (особливо це стосується політичних, економічних, культурних прав, хоча, як засвідчує досвід тоталітарних режимів ХХ ст., держава активно втручається та обмежує навіть особисті права людини), по-друге — через розрив між поняттями «права» та «свободи» ці юридично закріплені права часто обертаються обов'язками (як приклад можна навести передбачене в СРСР право на працю, яке за причини свободи використовувати це право або не використовувати його, по суті, перетворилося на обов'язок кожного працездатного громадянина), по-третє — поряд з системою зазначених прав не розбудовується відповідна система гарантій їх дотримання і захисту з боку держави.

Таким чином, узагальнюючи результати проведеного дослідження, можемо сформулювати такі висновки.

По-перше, нормативно-правові засоби та інститути відіграють важливу роль у процесі постання та посилення тоталітарних політичних режимів. Адже завдяки нормативності права, яка застосовується в інтересах тоталітарної держави, ці режими утверджують свої основні властивості, надають їм статусу базисних інститутів державно-правового розвитку.

По-друге, характерний для тоталі-

тарних режимів процес спотворення функцій права та його сенсу має своєю основою зміну загального способу співвідношення між правом і політикою, коли політика стає не лише творцем, а й джерелом права і правових норм. Цей процес може бути описаний загальним поняттям інструменталізації права, коли останнє вже не є загальносуспільною цінністю, а стає одним із засобів та механізмів насадження та відтворення форм тоталітарної державності.

По-третє, спираючись на можливість права і правового регулювання, тоталітарні режими закріплюють на законодавчому рівні інститути монопартиї та ідеологічного монізму, залежності судів та суддів, насилля з боку військових формувань, органів поліції та контрольних-наглядових органів державної влади, спотворюють інститут прав людини через вихолощення його змісту і перетворення прав людини на її обов'язки перед тоталітарною державою.

Разом з тим, варто наголосити, що подальші юридичні студії специфіки правової інституціоналізації тоталітарних політичних режимів становлять актуальний і важливий напрям сучасних досліджень у галузі теорії держави і права, адже вони дозволяють істотно удосконалити існуючу методологічну базу вивчення правових аспектів формування і розвитку різних типів політичних режимів.

ПРИМІТКИ

1. Дроботов С. А. Функції права у розвитку демократичної і правової держави : монографія / С. А. Дроботов. — К. : Логос, 2012. — С. 35.
2. Завьялов Ю. С. Политический аспект идеи тоталитаризма / Ю. С. Завьялов // Власть силы, сила власти. — М. : Юрист, 1996. — С. 73.
3. Загальна теорія держави і права / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — Х. : Право, 2009. — С. 154.
4. Мушинский В. О. Сумерки тоталитарного сознания / В. О. Мушинский // Государство и право. — 1992. — № 3. — С. 80—81.
5. Ковальчук В. Б. Легітимність державної влади в правовій теорії та державно-правовій практиці : монографія / В. Б. Ковальчук. — К. : Логос, 2011. — С. 190.
6. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики / О. В. Скрипнюк. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. — С. 25—27.
7. Остроух А. Н. Джордж Оруэлл о тоталитарном праве / А. Н. Остроух // Ученые записки Кубанского ун-та. — 2003. — Вып. 2. — С. 23—31.
8. Джилас М. Лицо тоталитаризма / М. Джилас. — М. : Изд-во «Новости», 1992. — С. 232.
9. Арон Р. Демократия и тоталитаризм / Р. Арон. — М. : Текст, 1993. — С. 230—231.
10. Арендт Х. Джерела тоталітаризму / Х. Арендт. — К. : Дух і літера, 2002. — С. 454.

11. Макуев Р. Х. Теория государства и права / Р. Х. Макуев. — М. : НОРМА, ИНФРА-М, 2010. — С. 142.
12. Кулапов В. Л. Теория государства и права / В. Л. Кулапов, А. В. Малько. — М. : НОРМА, 2008. — С. 89—90.
13. Загальна теорія держави і права / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — Х. : Право, 2009. — С. 117—118.
14. Кабанов П. А. Основные виды и формы правления политической преступности в государствах с тоталитарными политическими режимами / П. А. Кабанов // Следователь. — 2001. — № 4. — С. 37—40.
15. Проблеми теорії права і конституціоналізму у працях М. В. Цвіка / відп. ред. О. В. Петришин. — Х. : Право, 2010. — С. 40.
16. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія / С. П. Погребняк. — Х. : Право, 2008. — С.148.
17. Заєць А. П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду / А. П. Заєць. — К. : Парламентське видавництво, 1999. — С. 131.
18. Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація / Р. Ф. Гринюк. — К. : Ін Юре, 2004. — С. 203—204.
19. Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи / за ред. Ю. С. Шемшученка. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. — С. 396.
20. Петришин О. В. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин / О. В. Петришин // Право України. — 2010. — № 3. — С. 33.
21. Баев В. Г. Конституция Третьего рейха / В. Г. Баев // Юридическая мысль. Научно-практический журнал. — СПб. : Изд-во С.-Петербург. юрид. ин-та, 2004. — № 3 (22). — С. 15—24.

Бондарева Екатерина. Трансформации права и его институтов в тоталитарных политических режимах.

В статье исследуется специфика правовой институционализации тоталитарных политических режимов. Автор анализирует роль права и его трансформации в условиях тоталитарных режимов, характер правового регулирования, функции права, а также правовые средства воспроизведения основных признаков тоталитарных режимов.

Ключевые слова: правовая институционализация, правовое регулирование, функции права, тоталитаризм, политический режим, законодательство.

Bondareva Kateryna. Transformations of law and its institutions in totalitarian political regimes.

The article investigates the specificity of legal institutionalization of totalitarian political regimes. The author analyzes the role of law and its transformations in the conditions of totalitarian regimes, the nature of legal regulation, functions, and legal means to support the main features of totalitarian regimes.

Key words: legal institutionalization, legal regulation, law functions, totalitarianism, political regime, legislation.